

Veidenbauma tēls Raiņa, Andreja Upīša un Viktora Eglīša dramaturģiskajās iecerēs

Jānis Zālītis

Kopsavilkums

Eduarda Veidenbauma personība un radošais veikums guvis atspoguļojumu gan latviešu dzejas, gan prozas darbos; trīs autori (Rainis, Andrejs Upīts, Viktors Eglītis) Veidenbauma tēlu centušies atveidot dramaturģiskā materiālā. Jau Sloboodskas laika Raiņa piezīmēs atrodamas pārdomas par “mazajiem māksliniekiem” (Semjons Nadsons, Vsevolods Garšins, Eduards Veidenbaums), bet 1917. gada februārī Šveicē viņš aizsācis darbu pie drāmas “Eduards Veidenbaums”. Vēlāk radāmās domas un dažāda apjoma piezīmes krātas gandrīz desmit gadu, pēdējo reizi Raiņa dienasgrāmatā luga pieminēta 1926. gada 15. janvārī. Vairāk autors pie tās neatgriežas, un “Eduards Veidenbaums” paliek tikai kā nerealizēta iecere vairāk nekā simt aizsākto, bet nepabeigto lugu klāstā.

Vairākus Veidenbauma biogrāfijas faktus Rainim snieguši Hermīne un Pēteris Zāliši, tāpat viņš plaši izmantojis Edvarda Treimaņa-Zvārģuļa sastādītos Veidenbauma Kopotos rakstus ar pirmo izvērstāko dzejnieka biogrāfiju. Novadnieks un tuvs draugs Treimanis-Zvārģulis ir līdzās sirgstošajam dzejniekam arī pēdējā lugā ieskicētajā ainā, kad “ir maija mēnesis” (Veidenbaums miris 24. maijā (pēc vecā stila – 12. maijā)).

Ap 1930. gadu ievaddaļu un četrus ainu sižetiskos metus drāmai “Eduards Veidenbaums” izstrādājis Andrejs Upīts, plānojot lugu kā noslēdzošo posmu triložijai par “indivīda un masas” savstarpējo attiecību mijiedarbību un turpinot lugās “Mirabo” un “Žanna d'Ark” aizsākto tematiku. Kādēļ iecere tomēr palikusi bez turpinājuma? Var piekrist literatūras vēsturniecei Līvijai Volkovai, kura norāda, ka tajos apstākļos, resp., līdz Veidenbauma nāvei 1892. gadā, Veidenbauma aktivitāte koncentrējas garīgajā sfērā samērā noslēgtā, savā specifiskā vidē, tādat nedod pamatu Upītim tik nepieciešamo masu tēlojumam. Idejiskā koncepcija savā veidā transformēta romānā “Plaisa mākoņos” (1951), kur Veidenbauma tēla zīmējumā dominē autora radošā fantāzija, lielā mērā ignorējot vēsturisko faktu materiālu.

Viens no iemesliem, kas rosinājis Viktora Eglīša lugas tapšanu, bijis tieši Raiņa aizsāktais un nepabeigtais darbs, varbūt – pat misijas apziņa, ka viņš, Eglītis, ne tikai pārnēstā, bet arī tiešā nozīmē ir Raiņa darba turpinātājs. Veidenbaums Eglītim bijis viens no iecienītākajiem dzejniekiem, no kura viņš arī daudz mācījies. Eglīša luga “Eduards Veidenbaums kā vērtību pārvērtētājs” ar apakšvirsrakstu “Ģēnija dzīves drāma piecos cēlienos” tapusi 1936. gadā, tai saglabājušies divi varianti ar nelielām tekstuālām un redakcionālām atšķirībām, kas neapšaubāmi liecina par rūpīgu iedziļināšanos dramaturģiskajā materiālā. Veidenbauma

tēlā Eglītis ielicis daudz no savām idejām, vēlmēm, priekšstatiem, un Veidenbauma pēdējie vārdi lugā varētu skanēt arī kā paša autora mūža kopsavilkums un rezumējums. Luga nav publicēta, tā iesniegta gan Nacionālajā, gan Dailes teātrī un abos noraidīta. Iespējams, atteikuma iemesls meklējams ne tikai darba mākslinieciskajās kvalitātēs, bet arī faktā, ka Eglītis jau 20. gadu beigās bija aizsācis krasu daiļrades pagrieziena, kas vēlāk rakstnieku noveda jūtāmā izolētībā un pat strupceļā.

Raksturvārdi: Rainis, Andrejs Upīts, Viktors Eglītis, drāma, iecere.

Eduarda Veidenbauma daudzpusīgā radošā personība, viņa veikuma plašais sabiedriskais atbalsojums, dzejnieka pāragri aprautais, individuāla traģisma piesātinātais mūžs radis atspoguļojumu latviešu rakstnieku darbos. Tapis ne mazums Veidenbaumam veltītu vai viņa daiļrades motīvu rosinātu dzejoļu (Antons Austrīņš, Pēters Brūveris, Māris Čaklais, Ārija Elksne, Mirdza Ķempe, Knuts Skujenieks u. c.), prozas darbu kā, piemēram, Kārļa Dziļlejas stāsts “Ed. Veidenbauma mūža noriets” (1932), Jāņa Kalniņa stāsts “Uzdriekstēšanās” (1978), Veidenbaums ienāk arī Andreja Upīša romānā “Plaisa mākoņos” (1951) u. c. 2018. gadā Mūzikas namā “Daile” tapis iestudējums – poētiska lekcija – par Eduarda Veidenbauma un viņa brāļa, Kalāču saimnieka Kārļa Veidenbauma attiecībām “Veidenbaums un Veidenbaums. Divi brāļi”. Projekta idejas autors – aktieris Vilis Daudziņš, mūziku sacerējis Jēkabs Nīmanis. Veidenbauma dzejoļi daudz komponēti, atsevišķus ciklus veidojuši Juris Kulakovs un Andris Dzenītis, vairāki autori (Jānis Zālītis, Alfrēds Kalniņš, Marģeris Zariņš, Kārlis Kažociņš, Andris Dzenītis) devuši melodiju Veidenbauma populārajam dzejolim “Kā gulbji balti padebeši iet”. “Revolucionārā dziesma” skan arī filmā (1957) ar tādu pašu nosaukumu, kas veidota pēc latviešu strēlnieka, Sarkanās armijas komandiera Jāņa Fabriciusa biogrāfijas motīviem. Trīs autori (Rainis, Andrejs Upīts, Viktors Eglītis) Veidenbauma tēlu centušies atveidot dramaturģiskā materiālā.

“Diberet”¹ par Veidenbaumu kā savas lugas titulvaroni pirmais sācis Rainis, Šveicē 1917. gada 18. un 19. februārī ieskicējot radāmās domas un darba plānojumu, akcentējot tajā atsevišķus dzejnieka dzīves faktus.² Materiāls ieplānotajai piecēlienu drāmai “Eduards Veidenbaums” vēlāk krāts gandrīz desmit gadus. Zīmīgi arī, ka vairāk nekā simt iecerēto un nepabeigto lugu klāstā galvenokārt tīcis izmantots antikās pasaules, cittautu literatūras un kultūras materiāls (Marija Spiridonova, Spartaks, Cēzars, Nerons, Aleksandrs, Sokrats), “tīri” latviskās vielas, latviešu cilmes varoņu te relatīvi maz – vēl varētu pieminēt Krišjāni Valdemāru, Ausekli, nedaudzus citus.

Jāpatur prātā, ka šajā reizē lugas autors un viņa varonis faktiski ir laikabiedri, vienas paaudzes cilvēki, tādējādi Raiņa redzējumā Veidenbaums savā

---

¹ No franču val. *débatte* ‘debatēt, pārrunāt’. Rainis, J. *Kopoti raksti 30 sējumos*. 25. sēj. Rīga: Zinātne, 1986, 51. lpp.

² Rainis, J. *Kopoti raksti 30 sējumos*. 15. sēj. Rīga: Zinātne, 1982, 189.–192. lpp.

veidā ir piederīgs paša jaunības gadu pārdomām un nākotnes ceļa meklējumiem. Netrūkst arī visai tiešu biogrāfiskas saskarsmes punktu. 1892. gada maijā, Veidenbaumam noslēdzot šīs zemes gaitas, Rainis, tolaik vēl tikai jurists un žurnālists Jānis Pliekšāns, kura pirmais dzejdarbs atklātībā parādīsies pēc gadiem trim, ir “Dienas Lapas” redaktors, un viņa vadītajā avīzē kā redakcijas raksts parādās Veidenbauma piemiņai veltīta apcere, iespējams, piederīga tieši Raiņa spalvai. Arī Veidenbauma publiskā, ja tā varētu teikt, ienākšana literatūrā atveidnāma tieši uz “Dienas Lapu” – 1893. gada 22. maijā avīze sāk drukāt dzejoļus no Kārļa Kasparsona sagādātajiem Veidenbauma manuskriptiem. Raiņa biogrāfijā joprojām mazpētīts ir jautājums par “Dienas Lapas” un Raiņa faktisko lomu rakstu krājuma “Pūrs” tapšanā un izdošanā – “Pūrā”, kā zināms, Veidenbaums publicējis vairākus apcerējumus.

No jauna lugai “Eduards Veidenbaums” Rainis pievērsies pēc ilgāka pārtraukuma – 20. gadu sākumā, kad gandrīz vienlaikus tapuši darba plānojumi un plašāki ieraksti dienasgrāmatā. Impulsu turpinājumam sekmējis arī Hermīnes Zālītes apciemojums, kura daliņusies personīgās atmiņās un iespaidos. Vairākas konkrētas Veidenbauma biogrāfijas detaļas Rainis patapinājis arī no filozofa un redaktora Pētera Zālītes, kas dzejnieka dzīves laikā nereti viesojies Kalāčos un labi pazinis arī viņa tuviniekus. Tā 1921. gada 19. janvāra dienasgrāmatas ierakstā Rainis atzīmējis:

Zāliša kdze. Pašā laikā. Lai stāsta par Veidenbaumu. – Maz zinot – Zālīts vairāk zinot. Tik daudz zināja pastāstīt – vidēja auguma, brūniem matiem, 21 g. vecs, dzīvespriecīgs. Plecīgs un veselīgs. Milējis runāt. Rakstijis garas vēstules – nekad bez 2 loksnešiem nau bijis. Dzejas iekšā. Laikam jau tad rokrakstā izplatījušās viņa dzejas. Pats nau bijis tam pretī.

Gribējis braukt ar Zālīti uz Jēnu. Zālīts atrunājis – pirms lai pabeidzot studijas Tērbatā. Tā palicis. Materiālie apstākļi nebijuši tik slikti. Ar Beldavu bijis Tērbatā kopā. Jāpaprasa, ar kuru Beldavu – mācītāju vai ārstu? Kopā ar Beldavu kāvušies ar krēsliem pret letoņiem. Bijis liels ienaidnieks letoņiem.

Reiz Rīgā ar Zālīti sadzērušies. Nakti nākuši mājās. Uz Esplanādes sācis saukt: “Lai dzīvo Republika!” Gribējis kauties ar miesnieku zeļļiem. Šie ieraudzījuši, ka studenti, un ievēduši restorācijā, un cienājuši. Jutušies ļoti pagodināti.

Zālīts un Zvārgulis bijuši kopā Cēsu apriņķa skolā. Jēnā atsūtījis to fotogrāfiju ar cepuri – tad jau bijis panīcis. Miris ar diloni. Saku – lai pierunā Zālīti, lai uzraksta Veidenbaumam biogrāfiju. [...] Lasu vakarā Veidenbaumu [...].³

---

³ Rainis, J. *Kopotī raksti 30 sējumos*. 25. sēj., 53.–54. lpp.

Un nākamajā dienā:

Strādāju pie “Veidenbauma”. Negrib padoties temats. Pārāk lirisks, notikumu maz, bet, tiklīdz pastrīpo notikumus, – lūst vispārējs raksturs.⁴

Plašākām studijām Rainis izmantojis Edvarda Treimaņa-Zvārguļa sakārtotos Eduarda Veidenbauma Kopotus rakstus (1907–1909) ar pirmo izvērstāko dzejnieka biogrāfiju. Novadnieks, skolabiedrs un tuvs draugs Treimanis-Zvārgulis ir līdzās sirgstošajam dzejniekam arī pēdējā lugā ieskicētajā ainā, kad “ir maija mēnesis”. “Ne personiskā dzīve, bet ideja, cilvēce. Jaunais laiks dzimst. Pretstats ir vecie laiki,”⁵ fiksēts kādā no Raiņa pārdomu brīžiem radāmo domu lapiņā. Arī citviet līdzīgā rakursā ieskicētās ainas ļauj izteikt pieņēmumu, ka autora iecerē Veidenbauma biogrāfiskā drāma fokusējusies kā dramaturgam raksturīgā ideju drāma, priekšplānā izvirzot traģisko neatbilstību starp radošu personību un apkārtējo, arī tuvu cilvēku (māte, brālis) pasauli.

Jau Slobodskas laika piezīmēs Rainis atzīmējis: “Mazi mākslinieki arī iet bojā (Veidenbaums, Nadsons, Garšins [...]), jo viņi par maz izkopj savu patību, nespēj sevi objektivizēt.”⁶ Savukārt radāmajās domās par Veidenbaumu: “Aiz laika kā Garšins.”⁷

Krievu dzejnieks un mākslas kritiķis Vsevolods Garšins, kurš pēc ārprāta lēkmēm pašnāvībā šķīrās no dzīves un kurš, tāpat kā latviešu dzejnieks, tā arī nepieredzēja savas dzejas publicējumu, 21 gada vecumā atstājis rindas, zem kurām droši vien varētu parakstīties arī Veidenbaums:

Nē, nav dota man vara pār jums,
Jūs, svētās dzejas miļās skaņas;
Es nedrīkstu ar nedrošajām rokām
Pieskarties zelta lirai.
Bet, ja sirds iedegas nikumā
Un vājā roka grib atriebt, –
Es nespēju pakļauties prātam,
Mani sagrābj briesmīga grūtsirdība,
Un es steidzu sāpju pilnās un trauksmainās skaņās
Izliet visu izmocītās dvēseles rūgtumu,
Lai kaut uz mirkli aizmirstu mokas
Un remdētu sirds brūces.⁸

Piebildīsim, ka citam Raiņa pieminētajam “mazajam māksliniekam” Semjonam Nadsonam šajā saulē bija atvelēts vēl isāks mūžs nekā mūsu Veidenbaumam.

⁴ Rainis, J. *Kopoti raksti 30 sējumos*. 25. sēj., 54. lpp.

⁵ Rainis, J. *Kopoti raksti 30 sējumos*. 15. sēj., 190. lpp.

⁶ Rainis, J. *Kopoti raksti 30 sējumos*. 24. sēj. Rīga: Zinātne, 1986, 206. lpp.

⁷ Rainis, J. *Kopoti raksti 30 sējumos*. 15. sēj., 189. lpp.

⁸ Volkova, L. *Eduards Veidenbaums. Problēmas, risinājumi, hipotēzes*. Rīga: Liesma, 1979. 149.–150. lpp.

Dienasgrāmatas 1924. gada 8. decembra ierakstā Rainis fiksējis pārdomas drāmas tematu izvēlē. Minētas trīs lugas (“Turaidas Roze”, “Mīla stiprāka par nāvi”, “Veidenbaums”), katrai no tām sniedzot lakonisku raksturojumu. “Turaidas Roze” un “Mīla stiprāka par nāvi” netālā nākotnē vēl tikai taps, tiks publicētas un ieraudzīs skatuves gaismu, aizsāktais “Eduards Veidenbaums” tā arī paliks iecerētajā stadijā. Kādēļ? Varbūt arī tādēļ, ka autoram tajā “daudz sajūtas, bet grūti rakstāms”⁹?

Te būtu vietā pieminēt arī kādu gluži vai leģendarizētu atmiņstāstu, ko esmu dzirdējis no toreizējā J. Raiņa Literatūras un mākslas vēstures muzeja līdzstrādniekiem: viendien muzeja telpās Rīgas pili ar biezu portfeli ieradies jūtami ieinteresēts apmeklētājs un jautājis, vai muzeja krājumā esot arī nepabeigti Raiņa darbi. Saņēmis apstiprinošu atbildi, enerģiskais kungs tūlīt bildis, ka tad jau viņš esot gatavs nākt talkā un trūkstošās vietas Raiņa lugās pierakstīt...

Par “revolucionāra individuālista” Veidenbauma iemūžināšanu drāmas formā domājis arī Andrejs Upīts. Var atzīmēt, ka jau agrāk, Stučkas valdības laikā 1919. gada laikā, būdams Izglītības komisariāta Mākslas nodaļas vadītājs, Upīts izstrādājis grāmatu izdošanas plānu, paredzot tajā vietu Jaņa Jansona-Brauna, Jāņa Asara un Veidenbauma kopotiem rakstiem.¹⁰

Memoriālo muzeju apvienības Andreja Upīša memoriālā muzeja krājumā vienkopus glabājas uz sešām lapām rakstītas piezīmes: “Mārtiņš Lutērs – traģēdija vai romāns”, “Rainis” un “Eduards Veidenbaums. Drāma”.¹¹ “Eduardam Veidenbaumam” izstrādāta ievaddaļa, kas sākas ar formulējumu: “Revolucionāra individuālista traģēdija tajos laikos, kad vēl nebij revolucionāro masu un atsevišķai personībai nekāda atbalsta.” Dažāda apjoma izvērsumā ieskicēti četru ainu sižetiskie metri. Ieskatam otrā aina: “Mājā pie vecākiem un brāļiem, kur dzīve nepanesama aiz trūkuma, materiālām grūtībām, idejiskām nesaskaņām un citiem sarežģījumiem. Briesmīga vientulība dzen izmisumā, no kurienes tikai viena izeja – uz krogu.”

Šie Upīša uzmetumi tapuši ap 1930. gadu, un luga iecerēta kā noslēdzošā daļa triloģijai par personības un laikmeta, personības un sabiedrības (jeb, Upīša vārdiem, indivīda un masas) savstarpējo attiecību mijiedarbi, turpinot lugās “Mīrabo” un “Žanna d’Ark” aizsākto tematiku.

Būtisks Veidenbauma biogrāfijas avots Andrejam Upītim bijis draugs Rūdolfis Egle, ar kuru kopā viņš rakstīja “Pasaules rakstniecības vēsturi” (4. sēj., 1930–1934) un kura monogrāfiju par Veidenbaumu rūpīgi studējis un recenzējis.¹²

Kādēļ tad drāmas iecere palikusi bez turpinājuma? Var piekrist Līvijai Volkovai, kura norāda, ka tajos apstākļos, resp., līdz Veidenbauma nāvei 1892. gadā, “visa Veidenbauma aktivitāte koncentrējas garīgajā sfērā samērā noslēgtā, savā specifiskā vidē”,¹³ tātad nedod pamatu Upītim tik nepieciešamo masu tēlojumam, un “vēlāk romānā “Plaisa mākoņos” A. Upīts, nepieturoties pie

⁹ Rainis, J. *Kopoti raksti 30 sējumos*. 25. sēj., 261. lpp.

¹⁰ Krauliņš, K. *Andrejs Upīts*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1963. 246. lpp.

¹¹ Memoriālo muzeju apvienība, Andreja Upīša memoriālais muzejs, inv. Nr. 44520.

¹² Upīts, A. Eduarda Veidenbauma dzīve un darbi. *Domas*, 1927, Nr. 7, 119.–124. lpp.

¹³ Volkova, L. *Eduards Veidenbaums. Problēmas, risinājumi, hipotēzes*, 150. lpp.

faktu materiāla, savā mākslinieciskajā iztēlē Veidenbaumam šo aktīvās darbības vidi ir radījis”.¹⁴

Viens no iemesliem, kādēļ pie lugas par Veidenbaumu ķēries Viktors Eglītis, bijis tieši Raiņa aizsāktais un nepabeigtais darbs. Varbūt pat – misijas apziņa, ka viņš, Eglītis, ne tikai pārnestā, bet arī tiešā nozīmē ir Raiņa darba turpinātājs. Kā precīzi norādījusi literatūras zinātniece Vera Vāvere:

[..] Eglītis mūža otrajā pusē mēdza sevi nostādīt blakus Rainim, apgalvojot, ka viņi ir vienīgie latviešu klasiķi un viņš pats pēc Raiņa nāves ir vienīgais cienīgais viņa darba turpinātājs.¹⁵

Dažādos literatūras žanros ražīgais Eglītis mazāk ir pazīstams tieši dramaturģijā, kaut arī te viņš darbojies visai aktīvi: Dailes teātrī izrādīta viņa luga “Lauku muzikants” (1923), Nacionālajā teātrī – “Ministru sievas” (1926) un “Nesaraujamās saites” (1936). Gan publicējumos, gan manuskriptos atrodamas vairākas pabeigtas un nepabeigtas lugas.

Egliša luga “Eduards Veidenbaums kā vērtību pārvērtētājs” ar apakšvirsrakstu “Ģēnija dzīves drāma piecos cēlienos” tapusi 1936. gadā, tai saglabājušies divi eksemplāri ar nelielām tekstuālām un redakcionālām atšķirībām,¹⁶ kas nepāšaubāmi liecina par rūpīgu iedziļināšanos dramaturģiskajā materiālā. Autors dienasgrāmatā arī formulējis: “Bet kā lai es neuzrakstītu lugu par vērtību pārvērtētāju, kas man tik tuvs, it kā es pats tas būtu bijis, jo, ko viņš iesāka, es pabeidzu pilnīgi apzinīgi.”¹⁷

Veidenbaums Eglītim patiešām bijis starp iecienītākajiem autoriem, no kura viņš arī daudz mācījies, tiesa, izsvērta un melodiska panta radišanā tālu atpaliekot. Saglabājusies Egliša “Pēdējā lekcija par Veidenbaumu”,¹⁸ acimredzot no laika (1919–1923), kad viņš bija lektors Latvijas Universitātē. Tā tiešā veidā sasauca ar dienasgrāmatā pausto: “Pati Veidenbauma traģēdijas psiholoģija un galvenā ideja man sen skaidra, kopš pasniedzu latviešu valodu, sevišķi lekcijas Augstskolā.”¹⁹

Lekcijas konspektā Eglītis centies izvērtēt Veidenbauma oriģināldzejas, tulkojumu un zinātnisko rakstu kopumu, kā vienu no galvenajām tēzēm izvirzot apgalvojumu, ka dzejniekam “jābūt lielai, spēcīgai, īpatnējai individualitātei, kas sagrauj visas tradīcijas un tad nonāk pats pie savas sejas un līdzības, par jaunu rada visas savas reliģiskās, zinātniskās, filozofiskās, dzīves un mākslas vērtības,” un Veidenbaums galā nonācis “pie izlīdzinošā klasicisma”.

¹⁴ Volkova, L. *Eduards Veidenbaums. Problēmas, risinājumi, hipotēzes*, 150. lpp.

¹⁵ Vāvere, V. *Viktors Eglītis*. Rīga: Zinātne, 2012. 169. lpp.

¹⁶ Eglītis, V. *Eduards Veidenbaums kā vērtību pārvērtētājs (Ģēnija dzīves drāma piecos cēlienos)*. RTMM, V. Egliša kolekcija, inv. Nr. 657906; LNA LVVA, 5460. f., 1. apr., 30. l., 110.–155. lpp.

¹⁷ Vāvere, V. *Viktors Eglītis*, 325. lpp.

¹⁸ Eglītis, V. *Pēdējā lekcija par Veidenbaumu. Konspektīvas piezīmes*. RTMM, V. Egliša kolekcija, inv. Nr. 843688.

¹⁹ Vāvere, V. *Viktors Eglītis*, 325. lpp.

Drāmas darbība sākas Rīgā nākamajā dienā pēc Trešajiem dziesmu svētkiem, un Pētera Zālītes vārdi jau tūlīt piešķir vajadzīgo tonkārtu Veidenbauma garīgajam veidolam: “Eduard, tu esi ģēnijs... Tādā grodā ditirambā ir rakstījis tikai Šillers un arī tikai savos labākos darbos.”

Par ģeniālu sevi uzskatīja arī Eglītis, un Veidenbauma personā viņš ielicis daudz no savām idejām, vēlmēm, priekšstatiem par “vērtību pārvērtēšanu”. Un Veidenbauma pēdējie vārdi lugā varētu skanēt arī kā paša autora mūža kopsavilkums un rezumējums:

Vai esmu ko pasaulē panācis? [...] Liekas, ka esmu... Savu misiju, savu uzdevumu [šeit un turpmāk – Viktora Eglīša pasvītrojumi – J. Z.], liekas, esmu izpildījis – jauns laikmets ir ievadīts, visi ideju un domu groži kolēģiem rokās ielikti – lai brauc! Es atdevu sevi visu. Vairāk spēku man nebija. Pirmajiem cīruļiem jānosalt. [...] Var būt arī citās domās. Bet es palikšu pie savām. Tās mani nomierina, pilnvaro ieiēt mūžībā.²⁰

Luga nav publicēta, tā iesniegta gan Nacionālajā, gan Dailes teātrī un abos noraidīta. Eglītis lugu lasījis Aleksandram Daugem (viena no 22 lugas personām), un tas norādījis, ka vēl dzīvus cilvēkus nebūtu vēlams rādīt uz skatuves. Atzīmējams, ka Aleksandrs Dauge bija Veidenbauma studiju biedrs Tērbatas Universitātē. Viņi iepazinušies studentu zinātniskajā pulciņā “Pīpkalonija”, un Dauge vēlāk kļuvis par dzejnieka tuvāko draugu. Popularitāti ieguvus Dauges zīmētais draudzīgais šaržs, kurā Veidenbaums redzams aukstā ziemas dienā plānajā mētelīti un mātes adītājā šallē, ar studentu cepurīti un apaļajām brillēm, kuplu dūmu uzvelkot.

Luga “Eduards Veidenbaums kā vērtību pārvērtētājs” tapusi laikā, kad Eglītis, kādreizējais Rietumeiropas un – jo īpaši – krievu dekadences aculiecinieks, līdzdalībnieks un sekotājs, modernisma izcīņas laika redzama literatūras figūra, 20. gadu beigās bija aizsācis krasu daiļrades pagriezienu, kas vēlāk rakstnieku noveda jūtāmā izolētībā un pat strupceļā. Un tas varētu būt vēl viens iemesls literārā darba palikšanai ārpus eventuālā lasītāju un skatītāju loka.

The image of Veidenbaums in the dramatic writings of Rainis, Andrejs Upīts and Viktors Eglītis

Jānis Zālītis

Eduards Veidenbaums's personality and oeuvre have been examined in both Latvian poetry and prose works; three writers (Rainis, Andrejs Upīts, Viktors Eglītis) tried to reproduce the image of Veidenbaums in their dramatic material. Rainis's notes, taken during his time in Slobodsk, contain reflections on “little artists” (Semyon Nadson, Vsevolod Garshin, Veidenbaums), but in February 1917,

---

²⁰ Vāvere, V. *Viktors Eglītis*, 325. lpp.

while in Switzerland, he began his work on the drama *Eduards Veidenbaums*. The ideas and notes of various length were accumulated over almost ten years – the play was last mentioned in Rainis's diary on January 15, 1926. The writer did not return to it anymore, and *Eduards Veidenbaums* remained an unrealized project in the range of more than a hundred unfinished plays.

Various facts of Veidenbaums's biography have been delivered to Rainis by Hermine and Pēteris Zālītis, and he also made extensive use of Veidenbaums's Collected Writings and the first comprehensive biography of the poet written by Edvards Treimanis-Zvārgulis. The countryman and close friend Treimanis-Zvārgulis is portrayed next to the sick poet in the scene sketched in the last play, when "it is the month of May" (Veidenbaums died on May 24; according to the old style – on May 12).

Around 1930, Andrejs Upīts developed the introductory part and the four-scene plot for the drama *Eduards Veidenbaums*, planning the play as the final stage of the trilogy on the interaction of "individual and mass" and continuing the themes started in *Mirabo* and *Jeanne d'Arc*. Why, though, the idea was not implemented? One can agree with Līvija Volkova, who maintains that in those circumstances and by Veidenbaums's death in 1892, "all of Veidenbaums's activity is concentrated in the spiritual sphere in a relatively closed, specific environment, thus not giving Upīts any grounds for depicting the much-needed masses". The ideological concept was transformed in a way in the novel *Crack in the Clouds*, where the author's creative fantasy dominates in the drawing of Veidenbaums's image, largely ignoring the material of historical facts.

The play started but not completed by Rainis might have been one of the reasons that prompted Viktors Eglītis's play, perhaps, even Eglītis's sense of mission that he, not only figuratively but also literally, is a successor of Rainis's work. Veidenbaums was one of Eglītis's favourite poets, from whom he also learned a lot. Eglītis's play *Eduards Veidenbaums as an Assessor of Values* with the subtitle *The Drama of the Genius in Five Acts* was written in 1936; it has two versions with slight textual and editorial differences, which undoubtedly indicates a profound immersion in the dramatic material. Eglītis put a lot of his ideas, intentions, and reflections into Veidenbaums's image, and the last words pronounced by the fictional Veidenbaums could also be treated as a summary of Eglītis's life. The play was not published; it was submitted at both the National Theatre and the Dailes Theatre but was rejected by both. Probably, the reason for the rejection can be found not only in the artistic qualities of the play, but also in a radical turn in creativity, which Eglītis started to exhibit at the end of the 1920s, and which later led the writer into a noticeable isolation and even a dead-end.

Keywords: Rainis, Andrejs Upīts, Viktors Eglītis, drama, idea.